

Лаврук Т.

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

ГЕОГРАФІЧНА ОСВІТА ЯК БАЗОВА СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Ключові слова: географічна освіта, національна система екологічної освіти, взаємодія суспільства з навколишнім середовищем

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку перед людством постало чимало глобальних проблем, серед яких чи не найскладнішими є екологічні. Якщо соціальні проблеми кожна людина хоч якоюсь мірою може вирішити для себе власними силами чи силами громадськості, то проблеми навколишнього середовища стали найбільш загрозливими для всіх, такими, що вже не контролюються, і ставлять під сумнів можливість подальшого існування життя на Землі. Важко сказати навіть, коли беззахиснішою була людина – в язичницькі часи, коли ще боялася Пека чи зараз, коли відкриті майже всі закони еволюції природи. Можливо саме тут і «ховається» таємниця сучасного руйнівного впливу людства на навколишнє середовище. Адже «тоді» люди старалися жити «без Пека», що уособлював у собі всю сукупність негативного. Мабуть тому поняття «безпека» й закріпилося в українській мові як категорія, що означає стан захищеності, відсутності будь-яких загроз. В наш час людство мало задумується над наслідками своєї життєдіяльності, та й сама ідея антропоцентризму «дозволяє» людині максимально використовувати й «підкоряти» природу. Внаслідок такого необґрунтованого ні з боку філософії, ні з боку науки, ні з боку релігії ставлення людства до довкілля світ опинився у глибокій екологічній кризі. Слід відмітити, що екологічна, економічна та духовна криза – триєдині і взаємозумовлюють одна одну. В такій ситуації найбільш важливим є усвідомлення сучасних екологічних проблем як глобальних усіма формами суспільної свідомості. І філософія, і наука, і релігія мусять переоцінити свій спільний об'єкт дослідження – «людину та світ», докласти всіх зусиль до екологізації людського світогляду, перш за все, через філософське осмислення проблем довкілля. Наступний крок – створення національної екологічної системи освіти. Особлива методологічна роль тут належатиме філософії. Очевидно, виникає потреба «створення нової філософії науки, що інтегрує досягнення природознавчих, гуманітарних і соціоекономічних наук, етики і філософії. Ця інтенція реалізується не лише через рух від конкретних наук до метанаукових досліджень, а й в зворотньому напрямі – від глибинного суто філософського обґрунтування до власне науково-екологічного пізнання» [1]. Однак, погоджуючись з автором цієї думки, не

можемо не зазначити, що філософське «залякування» на зразок *«кінець кінцем, людина втратить своє пануюче положення. Вона не є “вінцем творіння”, а залежала і буде залежати від природи»* також, на нашу думку, не приведе до очікуваних позитивних результатів. Слід зрозуміти, що саме від ставлення до світу і свого місця в ньому залежить життєва позиція кожної людини, а, значить, і її вплив на довкілля. Показовим є той факт, що за даними ООН нині 8 % населення Землі володіє половиною світового доходу. Другу половину ділять між собою 92 % населення світу [2]. Терези світової нерівності вже неможливо врівноважити нагадуванням про помсту природи. Потрібно виховувати нову, екологічну свідомість. Єдине, що може врятувати світ, це любов і благоговіння до його краси та досконалості, і особливо до “вінця творіння” – людини.

Що ж залежатиме від географії?

Виклад основного матеріалу. Основною метою і завданням сучасної географічної освіти повинна стати гармонійна взаємодія суспільства з навколишнім середовищем, що може бути досягнута лише через глибоке розуміння природних об'єктів, процесів і явищ оточуючого світу, набуття конкретних навичок поведінки в довкіллі. На перший погляд, ця мета є вже майже недосяжною, однак досвід численних країн свідчить про величезний потенціал географії у розвитку освіти.

Різноманітність географічної підготовки відіграє найбільшу світоглядну, освітню та виховну роль, адже об'єктом вивчення географії є природні умови та ресурси, економіка, культура, філософія та релігія усіх країн і народів світу. Зрозуміло, що жодна інша наука не володіє таким широким об'єктно-предметним полем.

Виховання екологічного світогляду починається з вивчення географії рідного краю. На нашу думку, цей курс повинен вивчатись не тільки у п'ятому класі загальноосвітньої школи, але змістовно поглиблюватися на всіх рівнях підготовки не лише майбутніх географів, але й фахівців різних спеціальностей. Ми переконані, що природничі знання про довкілля є необхідною складовою в освіті на всіх її рівнях (початкова, середня, вища, підвищення кваліфікації). Нині частково ця програма реалізується у школах та вузах у рамках екологічної освіти. Однак, невизначеність предметних змістовних «меж» між шкільними та вузівськими дисциплінами – біологією, географією та екологією, відсутність стандартів навчальних програм природознавчих дисциплін часто призводить до їх дублювання, що, врешті-решт, робить їх надто довгими і нецікавими.

Узагальнюючи багаторічний досвід викладання екології для студентів різних спеціальностей Київського національного університету імені Тараса Шевченка, можемо зробити впевнений висновок, що, незалежно від майбутнього фаху, географічні знання є необхідними і цікавими. При умові належної мотивації і чіткої структуризації географічна освіта може і повинна стати базовою складовою національної системи екологічної освіти.

Розглянемо коротко основні «географічні» теми, що можуть бути покладені в основу навчальної програми з соціальної екології (на нашу

думку, саме цей розділ екології повинен викладатися для студентів усіх спеціальностей у вищій школі).

У традиційному розумінні соціальна екологія – це наука про довкілля людини, а географія є тією навчальною дисципліною, що забезпечує необхідні знання про екосистему. Адже всі закономірності розвитку природи і суспільства – це поле досліджень географії. Тому природно розглядати людину як біосоціальну істоту, що живе і творить у конкретному природному середовищі, і досліджувати її зв'язки з цим середовищем, починаючи з рідного краю (який для більшості людей є найбільш близьким і вивченим) і закінчуючи глобальними екосистемами.

Природниче дослідження рідного краю студентами усіх спеціальностей (а не тільки географами) у курсі екології у вищій школі на перший погляд може видаватися непотрібним. Однак для більшості студентів саме це практичне завдання виявилось не лише цікавим, а й креативним, що сприяло розвитку їх творчості. Слід зазначити, що тематика дослідження рідного краю може бути вельми широкою, наприклад: природні умови, їх вплив на формування особистості (на власному прикладі); природні ресурси, їх роль у розвитку господарства; вплив природи на культурно-історичний розвиток краю тощо.

Після природознавчої частини дослідницька екологічна програма поглиблюється – студенти вивчають екологічну ситуацію свого села (міста), району, області. При цьому значно розширюються практичні навички – аналізуються не тільки загальні краєзнавчі, але й соціально-економічні, політичні зв'язки та закономірності. Далі проводиться обмін здобутою інформацією на рівні регіонів і всієї держави, бо, зазвичай, підготовлені презентації охоплюють майже всі регіони України.

Наступний розділ програми – порівняння екологічної ситуації України з іншими регіонами та державами світу, аналіз екологічної політики держав різного рівня розвитку, залежності останнього від природних умов та ресурсів, збір та узагальнення зарубіжного досвіду вирішення екологічних проблем. Всі ці дослідження базуються на шкільних знаннях з географії, але не дублюють, а поглиблюють та розвивають їх, заставляють мислити, прогнозувати, планувати...

Невід'ємною частиною навчальної програми з екології є ознайомлення з природно-заповідним фондом України та світу, правовим режимом його використання, програмою створення вітчизняної та європейської екомережі тощо. Загальна схема дослідження – або від всесвітньо відомих біосферних заповідників аж до місцевих зоопарків, або навпаки. Ця тема, як і деякі попередні, вимагає не тільки загальних географічних знань, але й розуміння основ екологічного права, тому наступною змістовою частиною програми мусить бути тема екологічного права України та Міжнародного екологічного права, яка логічно завершує знання про природне середовище на законодавчому рівні і заставляє замислитись над власними екологічними правами та обов'язками, а, значить, вчитися жити в суспільстві і природі

згідно закону, що допоможе позбутися не тільки екологічної, але й соціально-економічної та духовної кризи.

Висновки. Географічна освіта має величезний невикористаний потенціал для розвитку загальної освіти не тільки майбутніх географів, але й фахівців усіх інших галузей знань. Вона повинна стати базовою складовою національної системи екологічної освіти. Основною для географічної та екологічної освіти повинна стати їх спільна мета – гармонійна взаємодія суспільства з навколишнім середовищем, що може бути досягнута лише через глибоке розуміння природних об'єктів, процесів і явищ оточуючого світу, набуття конкретних навичок поведінки в довкіллі.

Список літератури

1. Сидоренко Л.І. Філософія сучасної екології: єдність наукових, етичних і філософських ракурсів – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/sidorenko.html 2. 8% населення Землі володіє половиною світового доходу. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://business-tv.com.ua/news/8_naselennya_zemli_volodie_polovinouy_svitovogo_dokhodu-101.html

Лаврук Т. Географічна освіта як базова складова національної системи екологічної освіти. В статті розглянуто роль географічної освіти як базової складової національної системи екологічної освіти. Спільною метою для географічної та екологічної освіти повинна стати реалізація гармонійної взаємодії суспільства з навколишнім середовищем, що може бути досягнута лише через глибоке розуміння природних об'єктів, процесів і явищ оточуючого світу, набуття конкретних навичок поведінки в довкіллі.

Ключові слова: географічна освіта, національна система екологічної освіти, взаємодія суспільства з навколишнім середовищем.

Lavruk T. **Geographic education as a basic component of the national system of ecological education.** The article discusses the role of geography education as the main base of the national system of environmental education. Common goal for the geographical and environmental education should be the realization of a harmonious society interaction with the environment, which can be achieved only through a deep understanding of natural objects, processes and phenomena of the world, the acquisition of life skills in the environment.

Keywords: geography education, national system of ecological education, society interaction with the environment.

Лаврук Т. **Географическое образование как базовая составляющая национальной системы экологического образования.** В статье рассматривается роль географического образования в качестве основной базы национальной системы экологического образования. Общей целью для географического и экологического образования должна стать реализация гармоничного взаимодействия общества с окружающей средой, которая может быть достигнута только через глубокое понимание природных объектов, процессов и явлений окружающего мира, приобретение навыков жизнедеятельности в окружающей среде.

Ключевые слова: географическое образование, национальная система экологического образования, взаимодействие общества с окружающей средой.

Надійшла до редколегії 04.03.2013